

NOVRUZ BAYRAMINDA BALIQ - DİRÇƏLİŞİN, RUZİ-BƏRƏKƏTİN SİMVOLUDU

NƏ ÜÇÜN BALIQ ?

1. Novruz bayramında yazın gəlməsi ilə təbiətin dirçəlişinə sevinmək, ona dəstək vermək - ibtidai dövrün fəsil bayramlarının yadigarıdır.

Qədim Şərq (Sumer, Babil) sivilizasiyasında da yazın gəlişi ilə həyatın dirçəlməsi mistik “Ölən və dirilən” tanrı qismində “Yeni il” bayramında ruzi-bərəkət simvollarından biri kimi çıxış edib.

“Dirilik suyu”nu və məhsuldarlığı özündə birləşdirən “Balıq-İnsan” tanrısı - qədim Mesopotamiyada Yeni il bayramlarında ruzi-bərəkət simvolu kimi istifadə olunub.

İslamın yayılması ilə yaz bayramının qeyd olunması xalq mərasimlərindən yox olmur və yeni din bu bayrama yeni kontekst verir. Təbiətdə baş verən dövrü “ölüb-dirilmə” birmənalı olaraq Allahın hökmü ilə əlaqələndirilir. Lakin, Quran və Hədislərdə təbiətin dirçəlməsində Xızr Peyğəmbərin iştirakı məcazi işarələndirilir. Xızr sözünün (ərəbcə) mənası – yaşıl deməkdir və İmam Əl-Buxarinin Hədisinə əsasən, Peyğəmbərimiz deyib: “ Allahın qulu (Xızr nəzərdə tutulur) olduğu yer yaşllaşır”.

2. **Xızrın dirçəliş simvolları - dirilik suyu və balıq.** Quranda Əl-Kəhf (Mağara 18.60-68) surəsində Musa Peyğəmbər gənc Yuşə İbn Nun ilə Xızr Peyğəmbəri tapmaq üçün səyahətə çıxırlar. Səyyahlar iki dənizin qovuşacağına çatdıqda, özləri ilə səyahət zamanı nahar etmək üçün götürdükləri quru balıq qəflətən dirilir, özünü suya ataraq, dənizə tərəf üzür. Bundan xəbər tutmayan səyyahlar yollarını davam edirlər. “Onlar iki dənizin qovuşduğu yerdən keçib getdikləri zaman Musa gənc dostuna dedi: “Nahar yeməyimizi gətir. Bu səfər bizi lap əldən saldı” Balığın yox olmasını gördükdə onlar iki dənizin qovuşduğu yerə qayıdaraq, orada Xızrı tapırlar (Quran 18.65). Bir çox Təfsirlərə əsasən, Quranın bu ayəsində Xızra Allah tərəfindən əta olunmuş təbiəti canlandırmaq/diriltmək kəramətinin verilməsinə dair işarədi.

3. **Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”-sində** (İsgəndərnamə) Xızr, İlyas Peyğəmbər və İsgəndər Zülqərney də “dirilik/ölməzlik suyunu axtarırlar. Yolda bir çeşməyə çatdıqda, onun ətrafında oturaraq, özləri ilə gətirdikləri quru duzlanmış balığı yemək istərkən, balıq suya düşür və dərhal dirilərək üzüb gedir. Peyğəmbərlər çeşmənin “dirilik suyu” olmasını görərək, onun suyundan içib ölməzlik qazanırlar.

İsgəndər Zülqərney də onlarla birlikdə dirilik/ölməzlik suyunu axtarırdı 😊. Amma, Peyğəmbərlər çeşməni tapan anda İsgəndər onu başqa səmtdə axtarırdı. Xızr və İlyas çeşmənin suyundan İsgəndər üçün qabla götürmək istədikdə - çeşmə qeyb olur. Ölməzlik İsgəndərin taleyində yox imiş.

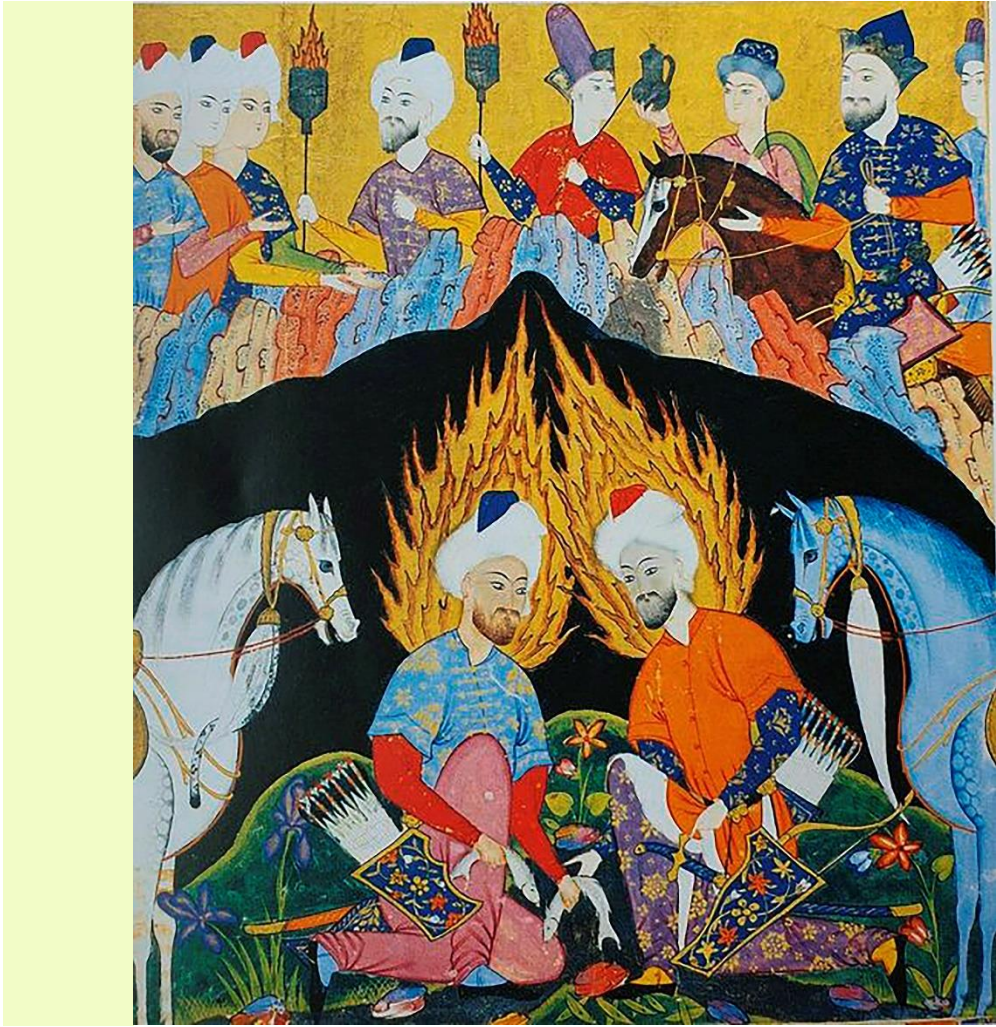
Yaz vaxtında dirilik suyu vasitəsilə balıq üstündə gələn Xızr - təbiətin dirçəlişini rəvnəqləndirəndir. İslami miniatürlərdə Xızr Peyğəmbər məhz balıq üstündə gələrkən təsvir olunurdu. Qədim Sumer mədəniyyətində yaranan “Balıq-İnsan” tanrısı – İslam kontekstində yaz vaxtı balıq üstündə gələn əbədi-yaşar mistik Xızr Peyğəmbərə çevrildi.

İslami cəmiyyətə adaptasiya olunmuş qədim Yeni il və Bahar bayramı süfrələrində balığın olması simvolik mənə kəsb etmişdir. Cansız (bişmiş) balıq – həmin o nahar üçün hazırlanan “quru balığı”, su qabının içində üzən canlı balıq isə, həmin o, artıq dirilmiş balığı simvolizə edir.

Daima qış fəsilində qeyb olaraq, yaz fəsilində zühur edən mistik Xızrın ruzi-bərəkət simvolu - balıqdı.

Xızr və İlyas peyğəmbər "Dirilik suyu" çeşməsinə tapırlar
Nizami Gəncəvi "Xəmsə" (İsgəndərnamə). Teymurilər dövrü (15 ə. Sonu)
Herat, Əfqanıstan.
The Freer Gallery of Art, Smithsonian Institution

ز مخرومی از دژ چشم او	نما گشت چون پادشاه	درین پستان چنان	بهری در گشت ازین
که ایامی از خضر ترا بود	در این کوه کز کج	چو مایه کرم	از آب حیدر فرو راند

کشته از سفر بران	که چنگ کند غوغا	بران کی بر آید	نمک از تیر ما
ز دست کی بران	در آتش و آبی	بسیجند و آب	بسیجند و آب

نشست از بر تنگ صحرانورد / سمید شد دیده برانچورد / که تا چون آمد بفروختگی / نماید بدو چشمه زندگی

چو در چشمه یک چشم زد / شد آن چشمه از چشم او بایده

نهان کن آن چشمه از چشم او

بر آن چشمه کو بر کند رکاب بود

که چشمه کند چشم او شکار

در افتاد مای در آب لال

پرونده را فال فروخته بود

بقای ابر یافته در زندگی

کنند مای مرده را جانور

دکرد او تا بدید نشانی

ز خرومی او شد گریه چشم او

که ایاس با خضر سمره بود

کشادند سفره بدان چشمه

ز دست یکی زان دو فرج

جو ماننی شکستش زنده بود

نمود آب جوانی هر چند

شکفتی نشد کاب جوان کهر

ز ماسی آن آب کوفتن

که اسکندر از چشمه مانندی

بنوعی دگر داند اندامین کن

بر آن چشمه فرو دادند

نمک یافته مای خشی شک بود

بسیجید تا مای آورد

باب حیوة اندیش رهنمای

که او نیز خورد آب آن خورد

که بر چشم زندگی رهنمود

برانت خضر از سر گهی

درین دوستان باو بیان کهن

جو باید کرد گرم درو دادند

بر آن نمان که بویا تر از شک بود

بسیجده در آب فیروزه رنگ

برانت کان چشمه بجان فانی

سمان یار خود را خبر داد کرد

شکفتی در آن مای مرده بود

که او نیز خندان لب لبان خندان	همان یار خود در بند و در کرد	نمای ایستاد زان رو	همان زان جویان خوشه
که بر جبهه زان کی رو نمود	سکته می دان نامی مرد بود	کنه می مرد و راجا نور	سکته می شد که بچو شک
بجو بست و در می لاله کرد	که بود لب جویان در کجا بگاه	و کرده تاراج تازی نشان	زده می دان آب که نشان
از آن شکاکان می برآید	جواب پس خندان گویا شد	عذر کرد آب که در چاک	کر آیت روشن در چاک
و در جبهه لب لبان خندان	ز یک چشمه به باشد و آید	یکی است جویا می شد	زشت دانی کام آن سرگشته
که سرباز بر سینه زان جویان	سر زان سبزی از چشمه	همیشه در چاک و سخی می است	سکته به باید آب جیت

میرفت زمینان را ز دود
 بهر سوی آب و آتش
 سرزند کاشانه بگوش
 بهر سوی آب و آتش

کسی ایچان بخت پسید

چهارم تبار کی اند دود را

به یکه و کم سده از خورشید

بر شد خضر و آینه سر مشیت
 کاشانه بر بوشیا بی رسید
 به این مرقدی که نام بر

هان نیرایا پس آید
 یکی بر شد و که خورشید و آید
 نشسته بر دسر مرغی است

خو در دند آینه کشت
 را و در بر سر که ساران
 با و از دمی سخن اندند

هوا نیرایا پس آید
 که سر و دقت بر شا
 پستایش که فتنه زنی
 سرش تا بر اندازد چو
 جهاندار پرور را خوانند

و می پرسد که این چه مردی است
 که از تنه‌ی خضر برآشفتی
 سید بیکر بجای آن مرد در راه
 از آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر

و می پرسد که این چه مردی است
 که از تنه‌ی خضر برآشفتی
 سید بیکر بجای آن مرد در راه
 از آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر
 که در آن آب و درخت چو شکر

Qədim Sumerdə «Balıq-İnsan» tanrısı

İslami ənənədə
Xızr peyğəmbərin təsviri

